

Et blick på barns vilkår for fysisk aktivitet i barnehager

En komparativ studie, 1981 og 2009

Anne Stokke

Sammendrag

Forskning viser at det fysiske miljøet er en nøkkeldeterminant for barns fysiske aktivitetsnivå. I Rammepplan for barnehagens innhold og oppgaver står det: Barnehagen skal ha areal og utstyr nok, tilby gode oppvekstmiljø som er både trygge og utfordrende og som skal fremme læring og mestring (KD 2006). I denne artikkelen presenteres resultater fra en landsrepresentativ kvantitativ spørreundersøkelse i norske barnehager angående barns aktivitetsnivå og vilkår for fysisk aktivitet ute. Hvilke utemiljø tilbys barna, hvor mye tid får barna til lek ute og hvilke restriksjoner møter de? Artikkelen vil især fokusere på en sammenligning av resultatene fra en tilsvarende kartleggingsundersøkelse i 1981 (Stokke 1982) for å se eventuelle forskjeller. Resultatene viser at endringene er relativt store og for det meste positive med tanke på barns muligheter for fysisk aktivitet. Barna er mer ute og det er mer bruk av natur.

Innledning

En norsk undersøkelse (Giske m.fl. 2010) viser at kun halvparten av barna imøtekommer anbefalingene om 60 minutter daglig fysisk aktivitet med moderat til høy intensitet (N=10). Undersøkelsen fant også at det gjennomsnittlige fysiske aktivitetsnivået er 88 prosent lavere under innelek sammenlignet med utelek. Konklusjonen her var at skal en fremme fysisk aktivitet må en være ute, og aktiviteten ute er avhengig av rammene. En oversiktsstudie over all publisert forskning fra 1970 til 1998 viser at fysisk miljø er en nøkkeldeterminant for barns aktivitetsnivå (Ommundsen 2008). Også Helsedirektoratet (Berg & Mjaavatn 2008) skriver at det er få studier

av aktivitetsvanene til førskolebarn, og refererer til en amerikansk studie som viste signifikante forskjeller i aktivitetsgraden, avhengig av i hvilken barnehage barna er. Norske barnehager som styres av barnehageloven og Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (KD 2006) har også forskjellige fysiske miljø og ulike ansattegrupper. Berg & Mjaavatn (2008) nevner tid, endret intensitet og endringer i det fysiske miljøet som metoder for å fremme fysisk aktivitet.

Ifølge barnehagens formålsparagraf er barnehagen et sted for både læring og dannelse. Barns kroppslighet er en del av barnehagens helhetlige dannelsesoppdrag. Jeg mener som Moser (2010a) at kroppens betydning i læringssammenheng med fordel kunne ha kommet tydeligere fram i rammeplanen. Dette sier Moser (ibid.: 39) kan tolkes ”som uttrykk for en fortsatt noe mangelfull bevissthet om kroppslighetens helhetlige betydning for små barn og småbarnspedagogikken generelt”.

Forskriften om sikkerhet ved lekeplassutstyr (DSB 1996) ble innført for å forebygge alvorlige ulykker. Forskriften omhandler eiers ansvar, og omtaler vedlikehold av lekeapparat, sikkerhetssoner, fallhøyde og fysiske og mekaniske egenskaper som åpninger og vinkler. Forskriften har ført til at mange lekeplasser er blitt *ribbet* for utstyr. Det var ofte en unødvendig fjerning fordi barnehageeiere tolket reglene som krav og ikke brukte skjønn (Hagen & Sandseter 2010). Andre mener forskriften er konkret og udiskutabel. Det skjer svært få skader i barnehager, og innføringen av sikkerhetsforskriften har ikke fått skadestatistikken merkbart ned (ibid.). De skriver videre at det ikke er apparatene i seg selv, men barns kreative utforsking for å oppnå spenning, som gir ulykker. Det er to hovedsyn innen ulykkesforebygging. En gruppe vil gjøre miljøene sikre, og mener at de voksne skal lage regler og restriksjoner for hva barn får gjøre, hvor og når de får gjøre dette. Den andre gruppen vil gjøre barn i stand til å takle egen risiko. Det er ved å gi barn utfordring og erfaring at de lærer å mestre miljøet (ibid., Boyesen 1997). Noen mener de sikre lekeplassene bør forbyes ettersom barna her ikke lærer å kalkulere risiko. De blir heller ikke kjent med egen mestring. Artikkelen vil belyse om det er endringer i mengde og type restriksjoner fra 1981 til 2009.

Nordin-Hultman (2004) har forsket på organisering av tid, rom og materiell i svenske barnehager, og argumenterer for forskning som ser på det pedagogiske miljøet og iscenesettingen av rommet i barnehagen. Hun utfordrer med dette den ”diagnostiske kulturen”, som kartlegger hva barn ikke mestrer, og retter i stedet fokus på hva barn har med seg av ressurser inn i barnehagen. Hun vil flytte forskningsfokus fra barnet til det som skjer

og hva barnet gjør. Hun vektlegger samspillet mellom barn og miljø og ser på barns læring og barns subjektskaping. Også Løkken (2010) og Nordtømme (2010) skriver at danningen skjer i en vekselvirkning mellom barnehagens mennesker, materiale og rom.

Denne artikkelen setter fokus på nettopp miljø: rom, tid og materiell. Disse rammebetingelsene er viktige for barns muligheter for fysisk aktivitet i barnehagen og i nærmiljøet. Problemstillingene er: Hva finnes av lekeapparat og natur, og hvor ofte brukes nærmiljøet? Hva mener førskolelærerne om lekemiljøene og småutstyret¹ med tanke på kroppslig aktivitet, og hvilke restriksjoner finnes? Har det skjedd endringer i disse rammebetingelsene siden 1981, og eventuelt hvilke? For å få belyst disse problemstillingene er det brukt spørreskjema, med spørsmål av både kvantitativ og kvalitativ art. Resultatene er framstilt som *tall og noe tekst*. Ifølge Imsen (2009) er kvantitative undersøkelser blitt radert ut som metode, noe som har svekket den pedagogiske forskningen som premissleverandør for utdanningspolitikken. ”Det er mange som etterspør tall i kommuner og departementskontorer” (ibid.: 503). St.meld. nr 41 (2008–2009), *Kvalitet i barnehagen*, nevner også behov for forskning knyttet til barnehagens innhold, praksis og rammebetingelser. Kvantitative undersøkelser av barnehagers fysiske miljø etterspørres i Borg m.fl. (2008). Dette tyder på at undersøkelsen jeg gjennomførte i 1981, og gjentar i 2009, fortsatt er aktuell forskning.

Metodologi og generelle endringer i barnehagefeltet

Fra begynnelsen av 1980-årene og fram til i dag har det skjedd endringer innen barnehagefeltet og innen forskningen. Moderniteten preget min utdanning og tilgjengelig litteratur på 1970-tallet. Naturvitenskapen var dominerende, mange trodde på den objektive, vitenskapelige metoden og at det fantes en universell sannhet. I menneskenaturen var det iboende disposisjoner og utviklingen var lineær og forutbestemt. Den motoriske utviklingen var trinnvis og styrt etter en genetisk plan, jf. Gottliebs begrep ”predeterminert epigenese” (Johnston 2008). Dette betyr i praksis at når et barn var modent, ville det kunne krype, sitte, gå og mestre andre motoriske ferdigheter. Også utviklingspsykologien beskrev stadier og en normalutvikling. Med postmodernisme og sosialkonstruktivisme kom en mistro til fornuften, til den vitenskapelige metode og dermed til troen på at ved hjelp

¹ Løst utstyr som kan brukes til bevegelsesaktiviteter som sykler, baller, tau, planker og lignende.

av fornuft og metode ville man kunne etablere troverdige, verdinøytrale sannheter om en objektiv virkelig verden (Dahlberg m.fl. 2007). Postmodernismen tilførte kulturforskere usikkerheten, kompleksiteten, mangfoldet, mangelen på lineær utvikling, subjektiviteten, perspektivmangfoldet og tidens og stedets spesifikke betydning (ibid.). Verden ble sett på som en sosial konstruksjon der mennesker er aktive deltagere og meningsskapere. Postmodernismen har lenge stått sterkt, men får stadig flere kritikere (Hellesnes 2010), og kritikken er blitt popularisert gjennom TV-serien "Hjernevask" på NRK. Det er nå igjen snakk om harde tall (Imsen 2009), nypositivisme (Lindgren 2010) og at biologiene er på frammarsj (Aalen 2010). Følgende sitat illustrerer endringer: "... i dag er det evolusjonspsykologar, kognisjonsgranskarar, biologar og naturvitenskapleg orienterte filosofar som "avslører" kulturforskarane" (Hellesnes 2010: 20). I dag ser vi at stadig flere kombinerer de kvalitative og kvantitative metodene ved metode-triangulering, og kvalitative data kvantifiseres og behandles elektronisk.

Jeg var tidlig kritisk til modningsteorien og individperspektivet. Jeg så ikke på barna som passive mottakere, men som aktive. De velger selv hvilken form for stimulering de retter oppmerksomheten mot. Jeg skrev den gang innledningsvis at påvirkningen var tosidig, og barn var i en interaksjon med både det fysiske og det sosiale miljøet. Jeg var inne på en aktivitets- og interaksjonsmodell, og hadde et dynamisk syn på barn og miljø. Virksomhetsteori, dynamisk systemteori (DST), probabilistisk epigenese², det kompetente barnet og "den nye barndomssosiologien" (Seland 2010) er i dag aktuelle teorier og begrep som brukes og som viser kompleksiteten. Den økologiske modellen som jeg var inne på i teorikapittelet den gang, men bare delvis forsto og brukte, er fortsatt aktuell. En økologisk eller sosial-økologisk tilnærming forklarer for eksempel barns aktivitetsvaner ved å se på et samspill mellom individet og dets sosiale og fysiske omgivelser. Slike faktorer som påvirker individet, kan være individuelle, mellompersonlige, institusjonelle, eller knyttet til lokalmiljø og offentlig politikk (Ommundsen 2008). I min forskning er jeg kun inne på noen av og kun deler av disse faktorene. Modellen for tenkingen (Stokke 1982) var at vilkår og virksomhet påvirker barns mengde og type fysisk aktivitet, som igjen er viktig for den fysiske og motoriske utviklingen. Virksomhet var førskolelærernes direkte og indirekte pedagogiske arbeid. Virksomhet vil bli presentert i en annen artikkel. Vilkår forstås som de fysiske rammene

² Epigenetisk interaksjonisme eller probabilistisk epigenese (dvs. at utviklingen er avhengig av miljø, sannsynlig og ikke forutbestemt).

og det fysiske miljøet, med utstyr, lekeapparat, tilgang til natur, restriksjoner og tidsbruk. Vilkår kan også forstås som rom. Dette blir gitt stor betydning innenfor Reggio Emilias pedagogiske filosofi, der rommet blir sett på som den tredje pedagog. Rom virker inn på barn, og rom inviterer til noe (Odegard & Rossholt 2008). Begrepet ”affordances”, introdusert av Gibson i 1979, beskriver noe av det samme: Rommet eller ting i miljøet inviterer barn til fysisk aktivitet, til å utforske og ta det i bruk. Barn ser muligheter for å klatre, balansere på og krype under, der voksne ser en stol som vi kan sitte på. Bevegelse blir også sett på som sosial konstruksjon. Barn lærer normer for atferd i barnehagen, og de ser også etter hvert en stol som et sted å sitte.

I dag finner jeg samme idé hos Nordin-Hultman (2004) som det jeg i begge undersøkelsene har kalt *vilkår*. Hun vektlegger og stiller spørsmål ved den pedagogiske iscenesettelsen. Hun skriver at det er viktig å se på rammene der barns subjektskaping skjer, og ikke bare se på barna og deres utvikling. Miljøene blir interessante ettersom det er i dem ”sannheten” produseres. Sannheten om barn skapes blant annet i barnehagen. ”Barn og barndom tenkes, snakkes og handles dermed fram” (Nordin-Hultman 2004: 51). Hun skriver videre: ”Dersom jeg ville forstå hvorfor barn i barnehagen... oppfattes og beskrives slik det skjer i dag, måtte jeg undersøke de pedagogiske miljøene der barna gjør ting og er synlige. Jeg måtte undersøke de detaljene og reguleringene som utgjør de pedagogiske miljøene, og som utgjør betingelsene for barns identitets- og subjektskaping” (ibid. 2004: 53).

Hva har skjedd på barnehagefeltet siden 1981? Det er langt flere barn og flere yngre barn som går i barnehage. 6-åringene går på skolen, mange barnehager er blitt større, lokalene er ulike, det er lengre åpningstider for flere, noen steder er det vanskelig å få pedagoger tilsatt, flere førskolelærere har lang yrkeserfaring, men det er ikke blitt prosentvis flere mannlige førskolelærere. Det er mer bruk av tester, kartlegging og dokumentasjon av barns kompetanse og vektlegging av læring, og såkalte skoleforberedende aktiviteter får en større plass (SSB 2010, Korsvold 2008, Seland 2009, 2010, St.meld. nr. 41 (2008–2009), Sæther 2010). Det har skjedd endringer og det diskuteres om de alle er til barnets beste. ”Som pedagogisk samfunnsinstitusjon må barnehagen være i endring og utvikling. Barnehagen skal være en lærende organisasjon slik at den er rustet til å møte nye krav og utfordringer. Kvalitetsutvikling i barnehagen innebærer en stadig utvikling av personalets kompetanse” (KD 2006: 16). Samfunnet har utfordringer, for eksempel overvekt, motoriske problemer og mobbing.

Barnehagene skal være rustet for å møte også disse utfordringene. Det var kritikk av barnehagene med tanke på den fysiske og motoriske utviklingen i 1981, og det ble i Stokke (1982) sitert utsagn som at: ”barn blir avmotorisert i barnehagen, at daginstitusjonene på langt nær representerer et adekvat miljø for barn og at de erstatter på langt nær ikke de utfoldelsesmulighetene barna er berøvet”. Denne type kritikk fortsetter og illustreres med ordet *sittelekeplass*. Også i Breivik (2001) finner jeg igjen denne type kritikk. Han skriver at lekemiljøene er lite fleksible og gir manglende muligheter for motoriske utfordringer og spenningsopplevelser.

I 1981 fantes det lite forskning om barnehagens fysiske miljø. I dag finnes det heller ikke mye (Borg m. fl. 2008). Bjørgen (2006) har blant annet kartlagt tidsbruk, og Fjørtoft (2000) og Grahn m.fl. (1997) har sett på naturlekeplass versus apparatlekeplass med tanke på barns utvikling og læring, og resultatene viser en positiv effekt av natur. Flere har studert lekeplasser og restriksjoner (for eksempel Norén-Bjørn (1977), Boyesen (1997) og Sandseter (2010)).

Det er de siste ti årene etablert mange natur-, friluft- og utebarnehager hvor barn får leke mer fritt i naturomgivelsene. Det antas at det er ca. 300 slike utebarnehager i Norge (Lyseklett 2009). De har valgt natur som barnehagens uterom, og bruker mye tid ute med mulighet for utforskning, eksperimentering, prøving og feiling. Mange av disse barnehagene følger ideen om at barn må utsettes for risiko for å lære å mestre risiko. Her må personalet bruke skjønn, og med tanke på sikkerhet vurdere valgte områder og aktiviteter. Det kan bli problematisk for barn på en ny måte om de betraktes som kompetente og ikke lever opp til pedagogens forventning (Seland 2010). I de tradisjonelle lekeplassbarnehagene gjelder sikkerhetsforskriften (DSB 1996), og hos noen en trygghetsfilosofi hvor farer fjernes og barn ”polstres”. Det er vanskelig å finne lekemiljø som er både trygge og utfordrende for alle, som det står i rammeplanen. Vi trenger å få mer kunnskap om hvordan lekemiljøene er for barn, deres ”affordances” eller om miljøet inviterer til ”at barna skaffer seg gode erfaringer med varierte og allsidige bevegelser og utfordringer” (KD 2006: 35).

Det råder en diskurs i barnehager, i rammeplanen og i samfunnet om at *barn er jo så aktive* og at noen til og med er for mye i fysisk aktivitet. Hvor aktivt skal et barn være for å bli karakterisert som *svært fysisk aktivt*? Barnehagebarns aktivitetsnivå, når det er kvantitativt målt, er lavt. Som tidligere nevnt var kun halvparten av barna fysisk aktive en time hver dag (Giske m.fl. 2010). Også i Helsedirektoratets rapport konkluderes det med at norske barn er utilstrekkelig fysisk aktive (Berg & Mjaavatn 2008). Mer

forskning trengs. I rammeplanen (KD 2006) påstås at ”I løpet av småbarnsalderen *tilegner* barn seg grunnleggende motoriske ferdigheter ...” og her står også at: ”Barn *er* kroppslig aktive... Gjennom kroppslig aktivitet lærer barn verden og seg selv å kjenne” (ibid.: 35). Forskning viser som nevnt at ikke alle barn er tilstrekkelig kroppslig aktive. Barnehager arbeider i dag mindre med kropp, bevegelse og helse enn tidligere. Nå vektlegges mer overgang til skole og skolens grunnleggende ferdigheter. Her er som kjent ikke kroppslig læring eller motorisk kompetanse regnet med som en grunnleggende ferdighet. Det rettes også mindre oppmerksomhet mot lek, som ofte er fysisk aktiv (St.meld. nr. 41(2008–2009): 62, 63, Seland 2010). Dette kan tyde på at modningsteorien og dualismen henger igjen. En kan ikke i barnehagene vente til barnet er modent, og tro at det *tilegner* seg de motoriske ferdighetene som å krype, sitte, gå, løpe og hoppe. Alle trenger kroppslig aktivitet og spesielt barn med en umoden eller sent utviklet motorikk.

I rammeplanen sies det at barnehagens virksomhet skal bygge på et helhetlig læringssyn. Jeg ser også barns utvikling som et hele, og det fysiske og motoriske området er i vekselvirkning med emosjonell, kognitiv og sosial utvikling. Alt virker inn på alt og er godt illustrert med begrepet psykomotorikk (Moser 2010b) og de postmoderne begrepene danning og meningsskaping (Dahlberg m.fl. 2007). Dette kommer ikke fram i modellen jeg brukte i 1981. Jeg skrev heller ikke den gang noe om kropp og ulike syn på kroppen, verken det mekaniske synet *å ha en kropp* eller det fenomenologiske kroppssynet *jeg er min kropp* (Leseth 2008, Merlau-Ponty 1994). Merlau-Ponty skriver om egenkroppen og om å bebo rommet. Kroppen er subjekt for all erfaring, og en lærer kroppen å kjenne ved å leve den. Begrepet ”å bebo” setter dette kroppssynet og det fysiske miljøet i et spesielt forhold. Miljøet ses ikke på som noe eksternt, ytre og objektivt, men rommet blir et indre forhold mellom kropp og miljø. Egenkroppen vokser nesten sammen med rommet (Rasmussen 1996). Ifølge Rasmussen må vitenskapen forsøke å beskrive og fortolke barnets liv gjennom de sansemessige båndene som knytter det til verden. Barnet eksisterer gjennom sin kropp og forstår seg selv og andre gjennom de sansemessige erfaringene som avleirer seg i kroppen. Følgende sitat kan utdype dette: ”En ganske annerledes fortolkningsramme ville vi fått hvis barnekroppen ble valgt som utgangspunkt. Det sosiale, språklige, intelligensmessige ville da blitt forstått som forgreininger av barnets kroppslige nærvær i verden” (Rasmussen 1996: 70). Det er dette jeg nevnte innledningsvis og som jeg mener skulle hatt en større plass i rammeplanen, stortingsmeldinger og

førskolelærerutdanningen. I St.meld. nr. 41 *Kvalitet i barnehagen* (2008–2009) får kropp og fysisk og motorisk utvikling liten direkte plass, sammenlignet med språkutvikling og sosial utvikling, som nevnes ofte. Det kroppslige og den motoriske utviklingen må ”leses inn” i begrep som læringsmiljø, læringsarena og det å sikre alle barn god oppvekst. Men det står nevnt at: ”Kroppen er avgjørende for hvordan barn erfarer verden i denne perioden, og det fysiske miljøet blir dermed en arena for barns helhetlige utvikling” (ibid.: 72). Dette står under kapittel 9.6 *Fysisk aktivitet, kosthold og helse*, og nevnes ikke som en innledende føring på kvalitet i barnehagen. Jeg tolker dette slik at kropp og motorikk blir lite verdsatt, og den viktigheten kroppslig erfaring har for en helhetlig utvikling er heller ikke forstått av sentrale myndigheter. Her står videre: ”Forskning viser at barn, gitt optimale vilkår, har en naturlig motivasjon for impulsiv lek og bevegelse, og at det er sammenhenger mellom kvaliteter i det fysiske miljøet og barns fysiske aktivitet. Dette betyr at barnehagens fysiske miljø legger rammevilkår for barns vekst og utvikling”. Det er her snakk om en helhetlig utvikling. ”Barns bevegelsesutvikling kan ses som et dynamisk samspill mellom det enkelte barn, bevegelsesmiljøet og bevegelsesoppgaver” (ibid.: 72). Også i rammeplanen (KD 2006) finnes samme dynamiske syn som jeg brukte i hovedoppgaven, samt hovedvariablene vilkår og virksomhet. Men sett ut fra et fysisk fostringsperspektiv har det ikke en plass og et fokus som samsvarer med betydningen for barn.

I dagens rammeplan står det at ”barnehagen skal ha areal og utstyr nok til lek og varierte aktiviteter som fremmer bevegelsesglede, gir allsidige bevegelseserfaringer, sanseerfaring og mulighet for læring og mestring” (ibid.: 16). I sitatet er nok det viktige og vanskelige ordet. Her står videre at naturområder og nærmiljø må tas med, og at barns læringsmiljø må sees som en helhet. Jeg kartla i 1981 både barnehagens fysiske miljø og tilgang til nærmiljø og naturmiljø. Dette er fortsatt aktuelt, så jeg gjorde en ny undersøkelse som presenteres i det følgende.

Metode

Det har vært spennende som forsker å ta fram igjen og lese sin egen hovedfagsoppgave, en kvantitativ spørreskjemaundersøkelse kalt *Bevegelsesaktivitet i barnehager, vilkår og virksomhet...* (Stokke 1982). Jeg oppdaget som nevnt at mye av teoriene, begrunnelsene og de variablene jeg brukte den gang, fortsatt kan brukes og fortsatt etterspørres. Oppgavens

svarprosent var 94 og utvalget var landsrepresentativt (336 av en populasjon på 1019).

Spørreskjema

Det er i 2009 brukt stort sett samme spørreskjema og informasjon om utfylling av skjema som i 1981. Dette er gjort for å få undersøkelsene mest mulig like og dermed teknisk sammenlignbare. Jeg ønsket å gjøre flere omformuleringer i spørsmålsstilling, valg av variabler og svaralternativ, men jeg valgte likhet og gjorde svært få endringer (kun årstall og tilleggs-spørsmål). Dette kan ha ført til at ønsket om høy reliabilitet har gått på bekostning av validiteten i den nye undersøkelsen. Det kan diskuteres om jeg får godt nok fram endringene med de gamle kategoriene. I følgeskrivet ble det opplyst at skjemaet var gammelt, og respondentene ble oppfordret til å skrive tilleggsinformasjon der skjemaet ikke passet. Det var også et åpent spørsmål for å fange opp ”det nye”. Spørreskjema har 24 spørsmål. De fleste har gitte svarkategorier, og for noen spørsmål er det gitt eksempler på mulige svar, for å presisere. Respondenten skal sette en ring rundt et tall for de fleste spørsmålene. For restriksjoner ble det spurt om ”Hva er det ikke lov å gjøre, hvilke restriksjoner finnes når det gjelder bevegelsesaktiviteter i barnehagen? For eksempel ikke lov å klatre høyt, ikke lov å ake pga vei, husvegg og lignende. Redegjør for forbudene inne og ute, dersom det er slike, på linjene til høyre”. Her burde jeg endret skjemaet og lagt inn en avkryssingsmulighet for å skille de ubesvarte fra de som ikke har eller ikke vet, om det er restriksjoner. Skjemaet er delt inn i bakgrunnsvariabler om respondenten og om barna, om vilkår ute og inne, om restriksjoner, om forandringer i vilkår og vurdering av vilkår og virksomhet. Jeg spør etter respondentens vurderinger: ”Hvordan vil du vurdere barnas muligheter for bevegelsesaktivitet ute? Mener du at barnehagen har nok småutstyr (baller, hoppetau, akebrett, sykler og lignende) som barna kan bruke til bevegelseslek inne og ute?” For disse to spørsmålene er det fire svaralternativ pluss en ”vet ikke”-kategori.

Utvalg og etikk

Etter forespørsel til Statistisk sentralbyrå om å foreta utvalget, ble jeg anbefalt om å gjøre dette selv og henvist til en oversikt over alle barnehager på www.pedlex.no. Her valgte jeg, som i 1981, kommunale barnehager, private barnehager og bedriftsbarnehager, ikke ”småbarnsstuer”. Familiebarnehager ble ikke med i utvalget da dette ikke er institusjonsbarnehager, men barn som er i private hjem. Populasjonen var 5498, fordelt på 2442

private, 2939 kommunale og 117 bedriftsbarnehager. Jeg skrev ut listene og trakk manuelt fra et tilfeldig trukket tall hver 11. barnehage. Utvalget utgjør 9 prosent av populasjonen. Det ble i oktober 2009 (i mai i 1981) sendt ut 500 spørreskjema til 222 private, 11 bedriftsbarnehager og 267 offentlige barnehager. Etter justeringer er det reelle utvalget 483 heldagsbarnehager (minus 17: nedlagte barnehager, småbarnsavdelinger og noen såkalte ”åpen barnehage”). I følgeskrivet til styrer eller pedagogisk leder ble det, som i 1981, bedt om at spørreskjemaet ble gitt til den førskolelæreren som hadde etternavnet først i alfabetet. Jeg sendte purrebrev via e-post og ringte deretter til nesten 400 barnehager. Jeg fikk inn 287 svarskjema, som gir en svarprosenten er 59,4.

De etiske reglene om konfidensialitet er fulgt i hele arbeidet. Respondentene fikk opplysningene om hensikten med undersøkelsen. Det er lite spørsmål etter personopplysninger. Det er ingen krav og respondenten kan om hun ønsker, la spørsmål stå ubesvart.

Feilkilder

Det kan være en skjevhet i datamaterialet med flere svar fra de aktive og godt utstyrte barnehagene. Styrer kan ha plukket ut de fysisk aktive førskolelærerne til å svare. Det kan også stilles spørsmål ved om det svares korrekt og om dataene bearbeides korrekt. Resultatene er basert på førskolelærernes observasjoner av barn i ulike miljø og deres vurdering av barna og miljøene. Hvem førskolelærerne er blir derfor interessant, for det er deres subjektive vurdering som vises i tabellen. Sentrale spørsmål blir derfor om eldre førskolelærere vil karakterisere barna som mer fysisk aktive enn yngre og om kvinner vil karakterisere barna som mer fysisk aktive enn det menn gjør. Det er også en usikkerhet knyttet til normendring. Blir en som ble betegnet som *middels fysisk aktiv* for 30 år siden kalt *svært fysisk aktiv* i dag? Trangere rom og flere barn kan gjøre at en vurderer barn som mer aktive (jf. Nordin-Hultman 2004). Til tross for slike mulige feilkilder vil jeg si at resultatdelen gir et bilde av dagens situasjon, samt hvilke endringer som har skjedd. Det relativt store og tilfeldige utvalget av respondenter og en akseptabel svarprosent gjør det mulig å generalisere, selv om det er knyttet usikkerhet til reliabiliteten og validiteten ved alle spørreskjemaundersøkelser.

Dataanalysen

Dataene er behandlet i statistikkprogrammet SPSS. Der respondenten hadde krysset av to svaralternativ eller mellom to alternativ, er det minst guns-

tige svaret benyttet. Dataanalysen er frekvens og krysstabeller. Resultatene herfra er sammenlignet med resultatene fra 1981. I 1981 var det maskinskriving med rettetast, millimeterpapir til figurene, punching og hullkort, og jeg måtte selv programmere dataanalysen. Ettersom de gamle dataene ikke finnes elektronisk, måtte resultatene her skrives inn fra hovedoppgaven i nye tabeller.

I det følgende presenteres, kommenteres og drøftes noen av funnene. Resultatene fra 2009 og 1981 presenteres i oversiktstabeller og sammenlignes. Resultat fra 1981 angis i parentes.

Resultat

Respondentene er stort sett like i de to undersøkelsene. De er førskolelærere, hvor av 5,9 prosent er uten utdanning i 2009, noe alle hadde i 1981. Det er 6 (5) prosent menn. Alle er betydelig eldre og har lengre barnehagepraksis i siste undersøkelse. Gruppen 20 til 30 år er redusert med 70 prosent og flyttet oppover i alder. Dette kan virke inn på vurderingsspørsmålene, men er av liten betydning for kartleggingen av tid og rom.

Barnehagens utemiljø

Areal er en viktig variabel, men resultatene fra siste undersøkelse kunne ikke brukes statistisk. Svært mange skjema var ubesvarte, og det var skrevet mange tilleggs kommentarer der de fleste opplyste om store og varierte uteareal. Mange barnehager i dag er store institusjoner med felles uteareal og flere, 6,9 prosent, er naturbarnehager uten et definert areal. Tidligere var det barnehager der 63,5 prosent hadde et uteareal etter normen på 25 m² pr barn eller større. 11,4 prosent hadde et mindre areal og 23,4 prosent var ubesvart. Resultatet for areal er at dette er endret siden 1981 og ”umulig” for mange å svare på. Tabell 1 (se neste side) viser hvordan dette utearealet er ”møblert”.

Tabell 1. Prosentvis andel av barnehagene som har ett eller flere av nevnte lekeapparat i 1981 og 2009, og endringene eller differansen totalt.

	En	To eller flere	Totalt	Differanse totalt	Rest
Huske	(11,2) 16,7	(87,1) 77	(98,3) 93,7	- 4,6	(1,7) 6,3
Vippehuske	(35,6) 44,3	(21,5) 20,2	(57,1) 64,5	+ 7,4	(42,9) 35,5
Henge-/klatreapparat	(33,3) 34,1	(57,4) 44,6	(90,7) 79,1	- 11,6	(9,3) 20,9
Sklie, rutsjebane	(49,8) 42,9	(43,6) 45,6	(93,4) 93,4	-	(6,6)
Noe å krype gjennom	(28,1) 31	(11,2) 13,2	(39,3) 44,6	+ 5,3	(60,7) 55,4
Hus, tog, båt	(44,6) 33,8	(36) 53	(80) 86,8	+ 6,8	(20) 13,2
Sandkasse	(30) 30	(69) 67,2	(99) 97,2	- 1,8	(1) 2,8
Annet	(13,9) 18,5	(9,2) 10,5	(23,1) 28,9	+ 5,8	-

Tabellen viser hvor mange barnehager som har *ett* eller *to eller flere* av nevnte lekeapparat. Endringen kommer fram ved å se på differanse totalt i tabellen. Den viser at det i dag er flere barnehager som har vippehuske, noe å krype gjennom og hus, tog, båt. For sandkasse en liten reduksjon og for sklie er det ingen endring. Husker er redusert med 4,6 prosent og med 10,1 prosent for to eller flere husker. Størst reduksjon er det for henge- og klatreapparat, – 11,6 prosent. Dette er viktige apparat for motorisk læring, utvikling av styrke i ”hengmuskulaturen” og de gir muligheter for spenningsopplevelser. Denne reduksjonen er negativ hvis ikke barnehagene har alternativer. Jeg antar at dette er en effekt av sikkerhetsforskriftenes krav til maksimal høyde og fallunderlag. Under annet nevnes for eksempel ulike typer bil, gyngehest, ulike vipper, taubane, taubru, klatrenett, klatresilo, turnstenger, fotballmål, basketballbane, fuglerede og traktordekk. Mange barnehager har ikke rene apparatlekeplasser, men ulik grad av naturelementer innenfor gjerdet.

Tabell 2. Prosentvis andel av barnehagene som har en eller flere/mye eller lite av nevnte naturelement i 1981 og 2009, og endringene eller differansen totalt.

	En	To eller flere	Totalt	Differanse totalt	Rest
Klatretrær	(20,5) 21,6	(38) 54,4	(58,5) 76	+ 17,5	(41) 24
Grøft, stein, stubber	(26,4) 22,3	(33,3) 47	(59,7) 69,3	+ 9,6	(40,3) 30,7
Jordhaug, bakke	(37,6) 36,2	(43,29) 51,6	(80,8) 88,2	+ 7,4	(19,2) 11,8
Berg/fjellknaus	(10,2) 15	(17,5)25,4	(27,7) 40,4	+ 12,7	(72,3) 59,6
Bakkens høydeforskjell	(18,5) 23	(27,7) 43,6	(46,2) 66,9	+ 28,7	(58,8) 33,1
Variasjon i underlaget	(31) 24,7	(61,4) 58,2	(92,4) 83,3	- 9,1	(7,6) 16,7

Tabell 2 leses som tabell 1 og viser hvor mye barnehagene har av nevnte naturelement. Differansen totalt viser endringen og tabellen viser høye plusstall for det meste. Trær som det kan klatres i, har økt med 17,5 prosent. Dette kan muligens kompensere for færre muligheter til å klatre og henge som framkommer i tabell 1. En krysstabell viser at 27,2 prosent har rikelig av både trær og klatreapparat og det er 19 eller 6,6 prosent av barnehagene som verken har trær eller klatreapparat. Her kan det også være ubesvarte skjema. Tabell 2 viser negative tall for *variasjon i underlaget*, noe jeg ikke kan forklare. Resultatene kan tyde på at nyere barnehager har mer innslag av naturelementer på lekeområdet. Det er sannsynlig at økningen av natur- og friluftsbarnhagene er en årsak til denne positive endringen. Dette er en endring som er svært positiv med tanke på barns fysiske og motoriske utvikling. Ifølge Fjørtoft (2000) og Grahn m.fl. (1997) er natur best i denne sammenhengen. Restgruppen viser at det fortsatt er ganske mange barnehager som ikke har disse naturelementene. Jeg kan imidlertid ikke konkludere med at økt innslag av naturelement i seg selv innebærer gode lekemiljø, eller om det er en bedring for kvaliteten. Dette fordi spenningen og utfordringene for barna i disse naturelementene ikke kommer godt nok fram her. Tabellen under viser hvordan bildet ser ut når barnehagers lekeapparat og naturelement sees i én tabell.

Tabell 3. En krysstabell som viser indekser for lekeapparat og naturelement med resultat fra 1981 i parentes.

			Sum natur gruppert			Total
			0-4	5-9	10-14	
Sum lekeapparat gruppert	0- 6	Antall	13	9	6	28
		% av total	(5,6) - 4,6	(2,6) - 3,2	(0,6) - 2,1	(8,8) - 10,0
	7-12	Antall	40	82	45	167
		% av total	(28,7)- 14,3	(27,6)- 29,3	(13,2) - 16,1	(69,5)- 59,6
	13-17	Antall	9	36	40	85
		% av total	(6,6) - 3,2	(9,2) - 12,9	(6,3) - 14,3	(22,1)- 30,4
Total		Antall	62	127	91	280
		% av total	(40,9)-22,1	(39,4)- 45,4	(20,1)- 32,5	100,0

Indeksen er laget ved å lage tre grupper for mengde lekeapparat og tre for natur, og fordele barnehagene i disse gruppene etter hvor mye de har av lekeapparat og naturelement. Gruppen 0–6 har minst lekeapparat og 0–4 har minst av naturelement. Krysstabellen viser at det i dag er 13 barnehager som har laveste skår på begge. Tabellen viser at flest barnehager, 29,3 prosent, har et ganske rikt lekeplassmiljø og samtidig et godt naturmiljø i

barnehagen. 6,3 prosent hadde høyest indeks på begge i 1981, mot 14,3 prosent i dag. De med dårligste indeks er redusert med én prosent i dag, fra 5,6 til 4,6 prosent. De med dårlig apparatlekeplass, men god på natur, har økt fra 0,6 til 2,1 prosent. Her kan naturbarnehagene og barnehager med ren naturtomt befinne seg. Alle med dårligst skår på natur (0–4) har en lavere skår i dag, mens de med middels og god naturtomt skårer høyere. Dette viser at det var flere tradisjonelle barnehager med apparatlekeplass i 1981 og at mangfoldet er større i dag. Flere har naturtomter eller naturelement integrert. De som har apparatlekeplass kan likevel ha gode lekemuligheter hvis de har tilgang til natur i nærområdet. Lekeapparat blir raskt ferdig utforsket og mestret, og har ofte svært lav bruksfrekvens (Norén-Bjørn 1977). Flere lekeapparat betyr dermed ikke nødvendigvis at lekemiljøet er godt, inspirerende og utfordrende. Småutstyr og løsmaterialer gir barn muligheter for eksperimentering, utprøving og lek, og blir derfor viktig for barns aktivitetsnivå og allsidighet. Småutstyr er det som inviterer til mest fysisk aktivitet (Nordin-Hultman 2004, Storli 2010). Tilgjengelig utstyr og materiell omtales også som viktig i rammeplanen. Hvordan vurderer førskolelærerne mengde småutstyr til uteaktiviteter?

		Frekvens	Prosent
Valid	Mangelfullt	5	(9,6) 1,7
	Noe mangelfullt	55	(28,1) 19,2
	Ganske bra	123	(50,5) 42,9
	Rikelig	100	(11,6) 34,8
	Vet ikke	1	(0,3) 0,3
	Total	284	99,0
	Ubesvart	3	1,0
Total		287	100,0

Tabell 4. Førskolelærernes vurdering av barnehagens/avdelingens mengde småutstyr til fysisk og motorisk lek. Tallene i parentes er resultat fra 1981.

Tabell 4 viser at *rikelig* har økt med 23,2 prosent og de tre andre kategoriene er tilsvarende redusert. *Mangelfullt* er redusert med 7,9 prosent. *Ganske bra* er valgt av 42,9 prosent. Totalt sett er førskolelærerne mer fornøyd med mengde småutstyr for bevegelseslek i dag enn i 1981. Ifølge Storli (2010) og Norén-Bjørn (1977) er småutstyr viktig for barnas aktivitetsnivå. Tabell 4 viser at 63,8 prosent ikke har rikelig, så her er det muligheter for forbedringer. Neste tabell viser respondentenes vurdering av utemiljøets kvalitet generelt. Viser denne en bedring som en kan forvente ut fra tabell 1 og 2, som begge hadde mer bevegelselementer?

		Frekvens	Prosent	Valid prosent	
Valid	Dårlige	2	0,7	(0,8)	0,7
	Mindre gode	12	4,2	(6,1)	4,2
	Gode	82	28,6	(42,7)	28,9
	Svært gode	188	65,5	(50,2)	66,2
	Total	284	99,0		100,0
	Ubesvart	3	1,0		
Total		287	100,0		

Tabell 5. Førskolelærernes vurdering av barns muligheter for bevegelsesaktiviteter ute. Tallene i parentes er resultat fra 1981.

Tabell 5 viser at hele 66,2 prosent av førskolelærerne (16 prosent flere enn i 1981) vurderer mulighetene for bevegelsesaktivitet ute som *svært gode*. Dette er positivt, men fortsatt har 0,7 prosent *dårlige*, 4,2 prosent *mindre gode* forhold og hele 28,9 prosent velger å karakterisere forholdene som *gode*. Dette bør bli bedre for ifølge Giske m.fl (2010), Ommundsen (2008) og Berg & Mjaavatn (2008) er det fysiske miljøet en nøkkeldeterminant for barnas muligheter for fysisk aktivitet. Dette har jeg innledningsvis argumentert for som viktig for barnas hverdagsliv og helhetlige utvikling eller danning. Flere har skrevet kommentarer på skjemaet der de opplyser om at de bruker nærmiljøet. Dette er positivt for barna og kan kompensere for mangler ved barnehagens utemiljø.

Tilgang til og bruk av nærmiljø og natur

Som nevnt er barn mest fysisk aktive ute, og natur er mest stimulerende og inviterende, jf. begrepet ”affordance”. Undersøkelsen viser at hele 97 prosent oppgir å ha tilgang til naturmiljø, mot 90 prosent i 1981. Det er imidlertid ikke nok at mulighetene er gode. Barna må også få tid og lov til å være fysisk aktive ute og utforske egen mestring.

Tabell 6. Bruksfrekvens i prosent av park/idrettsplass og løkke/naturområde, sommer og vinter i 1981 og 2009. Differansen for ukentlig og daglig bruk av områdene.

		Aldri, Av og til 1981	Aldri, Av og til 2009	Ukentlig og Daglig 1981	Ukentlig og Daglig 2009	Differanse Ukentlig og Daglig 1981 og 2009
Park, idrettsplass	Sommer	(80,3)	56,0	(19,7)	44,0	+ 20,3
	Vinter	(80,5)	57,6	(19,5)	42,5	+ 23
Løkke, naturområde	Sommer	(56,9)	15,7	(41,6)	84,4	+ 42,8
	Vinter	(67,8)	22	(32,2)	81,7	+ 49,5

Ved å summere svaralternativene *av og til* og *aldri* og tilsvarende for *ukentlig* og *daglig* så det blir to og ikke fire alternativ, får en fram et tydeligere bilde av endringene i bruk av utemiljøet. Tendensen er tydelig og bruksfrekvensen har økt. Resultatene viser at barnehagenes bruksfrekvens er flyttet fra *aldri* og *av og til* til *ukentlig* og *daglig*. Størst økning er det for løkke/naturområde vinterstid, med en økning på 49,5 prosent. Ellers er økningen fra 20,3 til 42,8 prosent mer bruk i 2009. Ifølge Berg & Mjåvatn (2008) og Giske m.fl. (2010) nevnt innledningsvis er tid og uteaktiviteter faktorer som fremmer fysisk aktivitet, så denne økningen er positiv. Bjørgens (2006) tall for bruk av skog, park og annet gjennom hele året er 78,8 prosent (ukentlig) og 5 prosent (daglig). Hvis jeg gjør som Bjørgen og ser året under ett, slår sammen de to kategoriene og splitter kategorien over i daglig og ukentlig bruk, så får jeg et gjennomsnitt på 9,7 prosent for daglig bruk og 53,4 prosent for ukentlig bruk. Resultatene mine viser da noe høyere daglig bruk, men lavere for ukentlig bruk enn Bjørgens resultat.

Tabell 7. Antall timer barna får til fri lek ute, sommer og vinter i 2009 angitt i prosent av barnehagene. N=287.

	1-2 timer	2-3 timer	3-4 timer	4-5 timer	5 timer +
Ute, sommer		1,7	16	35	43,9
Ute, vinter	11,5	38,7	27,5	13,9	5,2

Tabell 7 viser at om sommeren oppgir 35 prosent at barna får 4 til 5 timer til fri lek ute og 43,9 prosent svarer fem timer og mer. Det er kortere utetid om vinteren: 38,7 prosent oppgir to til tre timer og det oppgis en lavere prosent for lengre utetid, 4 timer og mer. Tiden til fri lek ble i 1981 regnet i prosent av total åpningstid, som varierte fra 6 til 10 timer. Resultatene i tabell 7 kan derfor ikke sammenlignes direkte med resultatene fra 1981. Om vinteren var det 41,3 prosent som oppga at de var ute og lekte i 20 prosent av total åpningstid. Om sommeren oppgav 29,7 prosent at de var ute 50 prosent av total åpningstid og 23,1 prosent oppgav at de var ute 70 prosent av total åpningstid. Ifølge Bjørgen (2006) er utetiden i norske barnehager 4,40 timer om sommeren og 2,10 timer om vinteren med store forskjeller mellom småbarnsavdelinger og storbarnsavdelinger. Snittet er 3,5 timer hver dag. Mine resultat tyder på at utetiden er lengre, noe som kan skyldes at småbarnsavdelingene ikke er med i mine undersøkelser, samt at utebarnehagene er med. Ifølge Lyseklett (2009) er alle utebarneha-

gene ute 4 timer og mer om sommer/vår. Om vinteren er 69 prosent ute mer enn 4 timer. Dette er betydelig lengre enn mine funn, hvor kun 19,1 prosent er ute fire timer og mer om vinteren.

Sammenlignet med resultat fra 1981 kan det fysiske miljøet være mer variert og barna kan være lenger ute, men som nevnt virker de menneskelige faktorene også inn på barnas handlinger. En slik faktor er hva barna ikke får lov til å gjøre og hvilke restriksjoner det er på kroppslige aktiviteter.

Restriksjoner

I spørreskjemaet var det et åpent spørsmål med noen eksempler på restriksjoner. Hvis barnehagen hadde restriksjoner knyttet til uteaktivitetene, skulle disse nevnes. Svarprosenten blir det vanskelig å si noe om, for de ubesvarte skjemaene kan både bety at de ikke har restriksjoner og at spørsmålet er ubesvart. Dette er en svakhet ved skjemaet jeg nevnte allerede i 1981 og burde ha endret i 2009, men overså. Det er 99 ubesvarte spørsmål og 188 besvarte. Av disse er det 98 som har én restriksjon, 27 som har to og 13 som har tre og flere restriksjoner. Prosent for 2009 i tabellen under regnes ut fra N=287. Dette gjøres for å kunne sammenligne med 1981-resultatene. At noen barnehager oppgir flere restriksjoner er årsaken til at det blir 121 prosent for 2009.

Tabell 8. Antall og prosentvis fordeling av ulike typer restriksjoner ute i 1981 og 2009, samt differansen.

	1981 Frekvens	1981 Prosent (%)	2009 Frekvens	2009 Prosent (%)	Differanse (%)
Begrenset klatring	(98)	(32,4)	62	21,6	-10,8
Begrenset aking	(43)	(14,2)	30	10,5	-3,7
Ikke balansere, klatre på gjerdet	(16)	(5,3)	30	10,5	+ 5,2
Ikke gå utenfor området	(20)	(6,7)	17	5,9	-0,8
Forbud mot sykling	(2)	(0,6)	0	0	-
Begrenset sykkelområde	(14)	(4,6)	35	12,2	+7,6
Ikke kaste snø, stein, sprake ball	(1)	(0,3)	4	1,4	+1,1
Diverse	(45)	(14,9)	35	12,2	-2,7
Ingen restriksjoner	(0)	(0)	35	12,2	+12,2
Ubesvart	(64)	(21)	99	34,5	+13,5
	(N= 303)	(100)	N=287	121	

Resultatene er tolket og kategorisert på samme måte som i 1981 for å gjøre en sammenligning mulig, og tabellen viser at noen restriksjoner er redusert og noen er økt. Mange av restriksjonene er av organisatorisk art (sykling)

og mange er fornuftige, for eksempel: ikke gå utenfor området pga trafik-
 kert vei og ikke gå alene til vann. 12,2 prosent oppga ingen eller null, men
 som nevnt kan flere uten restriksjoner ligge i gruppen ubesvart. Under ka-
 tegorien diverse er det 9 svar som det er vanskelig å plassere: *Alt er lov
 innen rimelighetens grenser. Her gjelder sunn fornuftregelen og alt er ok
 dersom det ikke er farlig. Ingen restriksjoner, bare sikkerhetsmessige. Fle-
 re oppga at restriksjoner vurderes etter behov, at de ser an forhold, – ser
 an situasjonen.* Dette lyder fornuftig, men kan også innebære svært mange
 restriksjoner. Med forbehold om at ikke alle har oppgitt hva de har av rest-
 riksjoner, vil jeg ved å sammenligne de to undersøkelsene kunne si at det
 ikke tyder på flere restriksjoner i 2009. Dette kan henge sammen med at
 ”Miljøet er så trygt – trengs ikke”, som en respondent skrev. En annen
 grunn kan være at barna har fått tilsnakk og lært hva de ikke får lov til å
 gjøre (jf. sosial konstruksjon), og dermed sluttet å utforske og prøve ut
 egne grenser i høyden og med stor fart. Ingen oppgitte restriksjoner kan
 også bety at restriksjonene er blitt så naturlige at førskolelærerne ikke er
 oppmerksomme på dem lenger.

Et tilleggsspørsmål i 2009 var førskolelærernes oppfatning av barnas
 muligheter for bevegelsesaktiviteter både på og utenfor barnehagens om-
 råde. Hele 82 prosent svarte *svært gode* og 16,5 prosent mener forholdene
 er *gode*. Ut fra dette vil jeg konkludere med at førskolelærerne mener at
 norske barnehager har gode forhold for fysisk aktivitet. Ifølge Ommund-
 sen (2008) er et godt fysisk miljø en determinant for fysisk aktivitet, og
 Berg & Mjaavatn (2008) kaller det som nevnt en metode for økt fysisk ak-
 tivitetsnivå. Vi kan da forvente en økning av barnas aktivitetsnivå.

	Frekvens	Prosent	Valid prosent
Valid			
Svært fysisk aktiv	1767	32,5	(20,7) 32,5
Middels fysisk aktiv	2606	48,0	(60,2) 48,0
Rolige	914	16,8	(16,3) 16,8
Fysisk passiv	136	2,5	(2,8) 2,5
Vet ikke	7	0,1	0,1
Total	5430	100,0	100,0

Tabell 9. Førskolelærernes vur-
 dering av barnas aktivitetsnivå.

Tabell 9 viser antall barn førskolelærerne subjektivt vurderer og plasserer i
 de ulike kategoriene og prosent regnes ut fra totalt antall, N= 5430. Det gis
 ingen ytterligere informasjon om grupperingene i spørreskjema. Gruppen
 barn karakterisert som *middels fysisk aktive* utgjør 48 prosent og er redu-
 sert med 12,2 prosent siden 1981 (60,2). At de *svært fysisk aktive* er økt
 med 11,8 prosent og gruppen passive er redusert med 0,3 prosent, er posi-

tivt og forventet ut fra resultat som viste en bedring i miljø: mer tid ute og mer småutstyr. Forskning viser at barns aktivitetsnivå generelt er for lavt (Berg & Mjaavatn 2008, Giske m.fl. 2010), noe tabell 9 også viser.

Sammenfatning og konklusjon

Undersøkelsen er en kartlegging av forholdene i 2009 og endringer fra 1981, og sier i seg selv ikke noe om kvalitet. Resultatene viser at betingelsene barn tilbys ute er blitt noe bedre, og dette er viktig med tanke på barns daglige fysiske aktivitet. Kartleggingen viser at det er kommet natur- og friluftsbarnhager. Barnehager har i dag flere lekeapparat og mer natur-element enn i 1981, men det er færre husker og klatreapparat, noe som kan skyldes forskriften om sikkerhet ved lekeplassutstyr. Det ser heller ikke ut til å være flere restriksjoner i dag enn i 1981. Typer og mengde restriksjoner er svært like. Dette kan også bety at lekemiljøene nå er blitt så trygge og sikre at restriksjoner ikke trengs. Også førskolelærerne vurderer både lekemiljøet og mengde småutstyr som bedre i 2009 enn i 1981. Resultatene viser at bruksfrekvensen har økt fra *av og til* til *ukentlig* for bruk av nærmiljøet: natur, park og idrettsplass. Det ser også ut til at flere barnehager bruker mer tid ute både sommer og vinter. Dette er positivt for barns mulighet for fysisk aktivitet da tid til uteaktivitet, i naturmiljø og med rikelig med småutstyr, stimulerer kroppslig aktivitet. De positive miljøendringene og økt tidsbruk ute, skulle føre til flere fysisk aktive barn. Dette fordi forskning viser at fysisk miljø er en determinant og utetid og småutstyr er viktig for fysisk aktivitet. Resultatene viser at normalgruppen kalt *middels fysisk aktive* er blitt mindre. Det er en økning i antallet barn karakterisert av førskolelærerne som *svært fysisk aktive*, samt færre *passive*. Likevel blir førskolebarn stadig mer overvektige og fysisk passive. Det kan tolkes som at betingelsene og virksomheten i barnehagene må bli enda bedre, men det kan også bety at det ikke er nok med en liten bedring i barnehagene. Jeg mener likevel barnehagen er det viktigste stedet å starte dersom en skal gjøre barn og voksne glade i fysisk aktivitet. Den positive utviklingen med mer tid ute og mer bruk av natur må fortsette, slik den har skjedd i perioden 1981 til 2009. Det er lett å si at mer forskning trengs, men vi vet nok til å få flere barn fysisk aktive: mer tid til utelek, mer bruk av natur og småutstyr. Det trengs vilje og mer kompetanse blant noen barnehageansatte til endring i barnehagers rutiner og prioriteringer. Her trengs ikke først og fremst penger, men at sentrale aktører forstår at det kroppslig

lige er viktig for barns helhetlige utvikling, og gir kroppsligheten en større plass i sentrale rammeplaner, føringer og i førskolelærerutdanningen.

Takk til 1.amanuensis Kjell Hines for hjelp med SPSS.

Litteratur

- Berg, U. & Mjaavatn, P. E. 2008. Barn og unge, I: Helsedirektoratet, *Aktivitetshåndboken: Fysisk aktivitet i forebygging og behandling*, Oslo: Helsedirektoratet: 45–61.
- Bjørgen, K. 2006. Uteliv og fysisk aktivitet i barnehagen, *Barnehagefolk* nr 2/2006, Oslo: Pedagogisk forum: 66–69.
- Borg, E., Kristiansen, I.-H., Backe-Hansen, E. 2008. *Kvalitet i norske barnehager. En kunnskapsoversikt*, Oslo: NOVA rapport 6.
- Boyesen, M. 1997. *Den truende tryggheten*, Doktorgradsavhandling, Trondheim: NTNU.
- Breivik, G. 2001. *Sug i magen og livskvalitet*, Oslo: Tiden Norsk Forlag.
- Dahlberg, G., Moss, P. & Pence, A. 2007. *Fra kvalitet til meningsskaping – morgendagens barnehage*, 2. opplag, Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) 1996, FOR 1996 – 07 – 19 nr 703: *Forskrift om sikkerhet ved lekeplassutstyr*.
- Fjørtoft, I. 2000. *Landscape as Playscape. Learning effects from playing in a natural environment on motor development in children*, Doktorgradsavhandling, Oslo: Norges idrettshøgskole.
- Giske, R., Tjensvoll, M. & Dyrstad, S. M. 2010. Fysisk aktivitet i barnehagen, *Nordisk barnehageforskning* 3(2): 53–62.
- Grahn, P., Mårtensson, F., Lindblad, M., Nilsson P., & Ekman, A. 1997. *Ute på dagis. Hur använder barn daghemsgården? Utformingen av daghemsgården och dess betydelse for lek, motorik och koncentrationsförmåga*, Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet, Movium, sekretariatet for den yttre miljön.
- Hagen, T. L. og Sandseter, E. B. H. 2010. Sikkerhet ved bevegelseslek i barnehagen, I: Sandseter E. B., H. Hagen T. L. & Moser T. *Kroppslighet i barnehagen*, Oslo: Gyldendal akademisk: 391–403.
- Hellesnes, J. 2010. Frå ånd til materie. Kva avløyser postmodernismen? *Klassekampen* 18. september: 20–21.
- Imsen, G. 2009. Når en 70-åring ser tilbake. Noen kommentarer til bidragene ved Pedagogisk forskningsinstitutt jubileumsseminar, *Norsk Pedagogiske tidsskrift*, nr 6, Oslo: Universitetsforlaget: 501–506.
- Johnston, T. D. 2008. Gener og probalistisk epigenese: En revurdering av "Naturens" natur, I Sigmundsson H.(red), *Læring og ferdighetsutvikling*, Trondheim: Tapir Akademiske Forlag: 39–50.
- Korsvold, T. 2008. *Barn og barndom i velferdsstatens småbarnspolitik*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Kunnskapsdepartementet (KD) 2006. *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*.
- Leseth, A. B. 2008. Hvordan kan vi forstå kropp? I: Sookermary & Anders McD. 2008, *Kropp, bevegelse og energi i den grunnleggende soldatutdanningen*, Oslo: Universitetsforlaget: 37–45.
- Lindgren, L. 2010. Anonyme analytikere og smertelige kjønnskifter, <http://www.morgenbladet.no/apps/pbcs.dll/article?AID=20107070029928&NL=1> 01.07.2010.
- Lyseklett, O. B. 2009. Natur- og friluftsbarnhager – et gode for barn? Oslo: *Rapport fra konferanse Forskning i friluft*, Friluftslivets fellesorganisasjon, 24. og 25. november, 183–191.
- Løkken, G. 2010. Bevegelse er meningen, I: Sandseter E. B. H. Hagen T. L. & Moser T., *Kroppslighet i barnehagen*, Oslo: Gyldendal akademisk: 43–52.
- Merleau-Ponty, M. 1994. *Kroppens fenomenologi*, Oslo: Pax AS.

- Moser, T. 2010a, Barns kroppslighet som del av barnehagens helhetlige dannelsesoppdrag, I: Sandseter E. B. H. Hagen T. L. & Moser T., *Kroppslighet i barnehagen*, Oslo: Gyldendal akademisk: 22–42.
- Moser, T. 2010b. Motorikk, utvikling og læring – en kort innføring i grunnleggende begreper og forståelser I: Sandseter E. B. H. Hagen T. L. & Moser T., *Kroppslighet i barnehagen*, Oslo: Gyldendal akademisk: 126–149.
- Norén-Bjørn, E. 1977. *Lek, lekplater, lekredskap. En utveklingspsykologisk studie av barns lek på lekplater*, Stockholm: Lekmiljørådet/Lieber Förlag
- Nordin-Hultman, E. 2004. *Pedagogiske miljøer og barns subjektskaping*, Oslo: Pedagogisk forum.
- Nordtømme, S. 2010. Fortellinger om rom – for lek, samhandling og læring. *Barnehagefolk* 3: 58 – 63.
- Odegard, N. & Rossholt, N. 2008. Barna i byen – former i Brevik. Nærmiljø og samfunn, I: Moser, T. & Pettersvold M., *En verden av muligheter – fagområdene i barnehage*, Oslo: Universitetsforlaget: 137–153.
- Ommundsen, Y. 2008. Bevegelsesatferd blant barn og unge – hva påvirkes den av? I: Sookermany, Anders McD. 2008, *Kropp, bevegelse og energi i den grunnleggende soldatutdanningen*, Oslo: Universitetsforlaget: 94–107.
- Rasmussen, T.H. 1996. *Orden og kaos, elementære grunnkrefter i lek*, Forsythia.
- Sandseter, E.B.H. 2010. Scaryfunny. *A qualitative study of risky play among preschool children*. Doktorgradsavhandling, Trondheim: NTNU.
- Seland, M. 2009. *Det moderne barn og den fleksible barnehagen. En etnografisk studie av barnehagens hverdagsliv i lys av nyere diskurser og kommunal virkelighet*, Trondheim: NTNU, Avhandling for graden ph.d. ved fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse.
- Seland, M. 2010. Barndomsforskning i dag, med særlig vekt på ”Politics of Childhood”, Trondheim, NTNU/Norsk senter for barneforskning, *Barn* 2: 65–79.
- Statistisk sentralbyrå (SSB) 2010. Barnehager, barn og ansatte, <http://www.ssb.no/barnehager/tab-2010-06-15-01.html>, 16.12.
- St.meld. nr. 41 (2008–2009) Kvalitet i barnehagen.
- Stokke, A. 1982. *Bevegelsesaktivitet i barnehager, vilkår og virksomhet. Noen teoretiske betraktninger og empiriske data*, Oslo: Norges idrettshøgskole, hovedfagsoppgave.
- Storli, R. 2010. Bevegelseslek i barnehagens uteområde, I: Sandseter E. B. H. Hagen T. L. & Moser T., *Kroppslighet i barnehagen*, Oslo: Gyldendal akademisk: 325–342.
- Sæther, J.P. 2010. *Barn i barnehage: foreldrebakgrunn og utvikling de seneste årene*, Oslo: Statistisk sentralbyrå, Rapporter:11.
- Aalen, R. B. 2010. De mange biologiene, Kronikk, *Klassekampen*, 7. mai: 16.

Anne Stokke
Høgskolen i Finnmark
Follumsvei 31
NO-9509 Alta, Norge
e-post: Anne.Stokke@hifm.no

R